

МИЛОШ ЈОЦИЋ

ПИСМО САЛОМОНА АТИЈАСА

Моћ аутора, или: ргоху критика постколонијализма

*Постколонијализам: Сасвим крајњак увод*¹ Роберта Јанга (Robert J. C. Young) књига је – да употребимо, у овом смислу, вишеструко погодан термин! – хибридног идентитета. У питању је монтажни текст (како га аутор сам описује) који комбинује слободну, лако разумљиву есејистику са изражајношћу дневника, репортаже и, на крају, приповедања. Јанг вероватно неће бити много тумачен и читан као приповедач, али управо коришћење тог наративног елемента постколонијализам у Јанговој књизи највише приближава читаоцу. Прво поглавље, названо „Постајете избеглица”, почиње ефектно. Писац нам се обраћа у другом лицу, стављајући нас у позицију авганистанско-пакистанског избеглице: „Једнога јутра будите се из кошмара како бисте открили да је ваш свет трансформисан. Под прекривачем ноћи пребачени сте негде другде. Кад отворите очи, прво што уочавате јесте звук ветра који дува преко равне, пуне земље.”² Уочавамо снажне приповедачке елементе: буђење, чак – буђење из кошмара, осећај поремећене измештености, и на крају поетски (додуше и мало петпарачки) опис ветра који бије преко пуне земље. Роберт Јанг потом описује „наше” путовање до Пешавара, романтично га називајући „градом цвећа, градом шпијуна”.³ Недуго потом, представљање познатих црних активиста из Харлема започеће посредно, преко посматрања фотографије на којој позирају Маркус Гарви, Џорџ

¹ Роберт Џ. С. Јанг, *Постколонијализам: Сасвим крајњак увод*, са енглеског превели Ивана Буљ и Игор Јавор, Службени гласник, Београд 2013.

² Роберт Џ. С. Јанг, *Постколонијализам*, 21.

³ Исто.

О. Марке и принц Кожо Тувалу-Уено, а коју ће Јанг представити речима „Гледам у фотографију”,⁴ пребацујући се у ја-приповедање ради интимизације са читаоцем. Отприлике у истом поглављу, реминисценције Јанговог ирачког пријатеља о енглеским бомбардовањима Багдада биће смештене у детаљно дочарано окружење геополитичког хтонског простора кипарске границе, чиме ће есејиста-монтажер-приповедач свом тексту дати изразити митски штимунг. На крају, неко ће у Јанговом повезивању поетике арапске „раи” музике са општим проблемима природе хибридности уочити и павићевски моменат у којем Јанг препоручује читаоцима да је ову књигу најбоље читати „за време промуклог, чежњивог пулсирања песама ’Чабраси’, ’Гуендози мама’, или ’Вахлаич’”.⁵

Разлози Јанговог питког општења са публиком јасни су из самог концепта *Постколонијализма* као *Сасвим крајког увода*. Намера аутора, наиме, била је да у овој књизи „представи постколонијализам без ослањања на апстракције постколонијалне теорије”,⁶ да се одаљи од криптичних теорија академског света и да дискурс постколонијалног приближи, рачунарским жаргоном речено, *end useru*, крајњем кориснику, обичном човеку – по могућству обичном *поплаганом* човеку (потлаганом на овај или онај начин), који се и налази у срцу хуманистичке критике колонијалног стања. Јангов *Постколонијализам* јасно одбацује идентитет теоријске књиге која тезе излаже из перспективе хијерархије, и уместо тога се залаже за обрнути приступ: излагање од доле ка горе, са нагласком на примере „из живота”, које Јанг потом коментарише. Такав стил излагања уједно је и нови стадијум у фази – подвлачим – *представљања* постколонијалног дискурса. Ако се сетимо, ствар је почела као критика, односно повесна ревалоризација одређених Великих наратива – Гајатри Чакраворти Спивак (*Gayatri Chakravorty Spivak*) се питала да ли обесправљени могу говорити, а Едвард Саид (*Edward Said*) говорио је о оријентализму као вештачком културном конструкту који је произилазио из војно-економске надмоћи Запада над Истоком, и који је потом служио као оправдање поробљености и експлоатација не-западних простора од стране евроцентричних кругова моћи. Постколонијализам је из критике затим прешао у теорију, па из теорије у апстракцију виших академских кругова; а прелазак у апстракцију је вероватно најгора ствар која се може десити културолошком

⁴ Исто, 38.

⁵ Исто, 81.

⁶ Исто, 149.

дискурсу који се заснива, и који покушава критички објаснити, врло стварно стање „на терену”, као и врло стварно стање у историји. У том смислу, Јангов поступак приближавања постколонијалне филозофије ширем читаатељству представља прећутну, или макар суптилну критику њеног претходног начина општења са читаоцима и реципијентима; Тери Иглтон (Terry Eagleton) је, на пример, био много оштрији у осуди постколонијалног ромор-језика који је остајао нејасан свима осим вештим политиколозима и филозофима,⁷ чиме је постколонијализам, фактички, постајао затворен конструкт одбојан за управо „обичан” народ у циљу чије је еманципације и замишљен.

У жељи да буде, дакле, што пријемчивији ширем аудиторијуму и да представи постколонијализам као популистички, а не затворен дискурс, Роберт Јанг се одлучује, у сврху трансформисања постколонијализма из Апстракције у Акцију, за радикалан пут претварања постколонијализма у чист политички активизам у кључу социјалистичко-хуманистичке идеологије:

Постколонијализам захтева право на исто материјално и културно благостање за све људе на овој земљи.⁸

У овом тренутку Јанговог манифестног обнародовања поетике, односно сада већ *полиитике* постколонијализма, можемо замислити два читаоца. Први од њих се никада до сада није упознавао са концептом постколонијализма, и за њега је књига Роберта Јанга заиста један сасвим кратак увод у проблематику. Тај ће читалац Јангов текст ишчитати као причу о романтичном, побуњеничком покрету којем припадају не само високи универзитетски кругови Белог човека, него и славни револуционари попут Че Геваре, Кастра, Малколма Екса и Франца Фанона (који овде и јесте представљен преваходно као црни *rebel*, а тек потом као писац-теоретичар). Пун тог револуционарног набоја, Први читалац ће слушати Јангове злослутнице о томе како је „моћ пажљиво кон-

⁷ Иглтонова осуда на коју се овде осврћем је текст „In the Gaudy Supermarket”, критика књиге *A Critique of Post-Colonial Reason* Гајатри Спивак објављена четири године пре оригиналног, енглеског издања Јанговог *Постколонијализма*, дакле 1999. године, у мајском издању часописа *London Review of Books*. Тери Иглтон је на неколико места фуриозно напао нејасноћу ауторкиног изражаја, коментаришући притом како је постколонијализам направио читаву науку од поштовања фигуре Другог, али истовремено се отуђујући од себи најближег Другог – читаоца.

⁸ Роберт Ц. С. Јанг, *Постколонијализам*, 14.

тролисана”⁹ (политичка моћ, али и моћ знања), и како је постколонијализам толико субверзиван покрет да:

Многи људи не воле термин „постколонијални” ... Он ремети поредак света; угрожава привилегију и моћ; одбија да прихвати супериорност западних култура. Његов радикални дневни ред јесте да захтева једнакост и добробит за сва људска бића на овој земљи.¹⁰

Viva el postcolonialismo!, може се у том тренутку отети Првом читаоцу! Јангову новоформулисану представу постколонијализма ће тај исти читалац, претпостављамо, усвојити као популистичку, али на један изразито здрав начин. Јер, ето, нешто што је раније било само збир академских теорија, сада удара у срж ствари; сада се, пред нашим очима, постколонијализам остварује као инспиратор и/или наследник скоро сваког покрета за слободу у другој половини XX века; то је покрет који стаје иза потлачених, који бескомпромисно задире у шире проблеме модерног стања периферних људи и периферних култура, наглашавајући у сваком моменту своју изворно хуманистичку природу – сетимо се, постколонијализам јесте изразито хумана наука, која и постоји да би говорила о правима поробљених и да би исправила историјске неправде.

Постоји, међутим, и Други читалац. Он (или она) је, замишљамо још једном, већ одавно упознат са дискурсом постколонијализма, и жели да прочита Јангову књигу не да би себе увео у причу о поменутој постколонијалној теорији, већ да би осмотрио које је њено тренутно стање, имајући у виду Роберта Јанга као једног од најцењенијих стручњака поменутог дискурса. Другом читаоцу се не мора говорити да је постколонијализам, као теорија, у прошлости знао да се заглиби у муљу научничке криптичности, јер је он раније већ читао Саида, Спивакову, опет Саида, Хоми Бабу (Homi Bhabha), самог Јанга, и тако даље. Таква читалац ће са пажњом и занимањем пропатити Јангов покушај да културно-књижевну теорију тако разуђену као постколонијализам¹¹ приближи публици путем фрагментарне мешавине

⁹ Исто, 15.

¹⁰ Исто, 19.

¹¹ На исто се осврће и Јанг: „Такозвана постколонијална теорија, у ствари, није теорија у научном смислу. То је кохерентно изложен скуп принципа који могу да предвиде исход датог феномена. Он обухвата групу сродних перспектива које су постављене једне насупрот других и које су некада контрадикторне. Укључује проблеме који су често предмет других дисциплина и активности, посебно оне који се односе на положај жене, развој, екологију, друштвену правду, социјализам у свом најширем смислу”; исто, 18.

излагања и приповедања, али ће му у једном тренутку засметати неколицина баналних грешкица, очевидних у тексту онда када Роберт Јанг (чини се без потребе) на себе буде преузео улогу свезнајућег приповедача – што је опасна работа у тексту који се бави проматрањем важних политичких и друштвених феномена. Једна од таквих замерки ће се у уму Другог читаоца појавити, рецимо, онда када писац (овде са намером не користим термин „аутор”, већ управо „писац”) *Постколонијализма* буде говорио о „последњим изборима у Турској”, где је једна исламска странка „стекла моћ тиме што је обећала да ће променити закон који приморава Туркиње да студирају на универзитетима у Берлину, Лондону и Бечу”.¹² Овом приликом, Роберт Јанг ни у једној напомени неће објаснити када су се тачно десили ти „последњи избори у Турској” (*Постколонијализам* је на енглеском објављен 2003. а на српски преведен 2013, тако да проблематика превода додатно компликује временску неодређеност ове изјаве), нити објашњава одакле зна да је „исламска странка” баш тим предлогом промене закона стекла масовно поверење гласача.¹³ Исто тако, пријатељство између борца за права црнаца Малколма Екса и кубанског председника Фидела Кастра писац ће невинно тумачити, преко једне Кастрове изјаве,¹⁴ као искрено другарство између вођа двају потлачених народа, а не као, рецимо, интересно здруживање два политичара који су тада, средином века, имали истог непријатеља оличеног у влади САД. То „другарство” Јанг потом транспонује и на саме народе Кубе и Харлема који су, водећи се примерима својих вођа, такође развили обострано пријатељство.

¹² Исто, 96.

¹³ У српском преводу *Постколонијализма* можда је дошло до ситне грешке када је неодређени израз „an Islamic party” преведен као властита именица „Исламска партија”, наводећи читаоца да помисли да се нека политичка странка у Турској заиста зове „Исламска странка” (упоређујем према оригиналу: Robert J. C. Young, *Postcolonialism: A Very Short Introduction*, Oxford: University Press, 2003, 84). Остаје, међутим, нејасно шта тачно Роберт Јанг подразумева под „исламском странком”. Могуће је да је Јанг овде мислио на партију Adalet ve Kalkınma Partisi („Странка правде и развоја”) тренутног турског премијера Реџепа Ердогана (Recep Erdoğan), коју у медијима и политичким препуцавањима понекад називају „Исламском”, или „Исламистичком”; у том случају, поставља се питање зашто ју је Јанг овом приликом у тексту назвао колоквијалним, уместо званичним именом, будући да оно прво за собом носи прилично погрешне конотације, нарочито када се назив „Исламска странка” употребљава ван контекста медијско-политичког подбадања. Подаци о турским парламентарним изборима се, иначе, могу наћи на адреси: http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_Turkey; за читаоце навикнуте да сумњају у веродостојност Википедије, идентичне информације пружа и адреса: <http://www.electionguide.org/>; приступљено 19. 03. 2014.

¹⁴ „Кастро се касније сећао: ’Одмах сам одлучио: Отићи ћу у Харлем јер тамо су ми најбољи пријатељи’”; Роберт Џ. С. Јанг, *Постколонијализам*, 42.

Црначку љубав према Кастру Јанг илуструје цитатом обичног човека из народа, извесног Џабира Ел Амина: „Људи афричког порекла га воле. Он верује у праву слободу за све људе, за све Кубанце и нарочито за Африканце и људе афричког порекла” – али једини траг који Јанг наводи ка овом инспиративном цитату једног сасвим просечног трговца некретнинама јесте линк ка главној страни сајта *africana.com*, који данас више не постоји.

Зашто Роберт Јанг не одваја времена да поближе објасни ове тврдње, ова тумачења и препричавања, за које ће сигурно неко из Турске или Харлема врло сигурно посумњати да *нису до краја истинитије*? Зашто се у тренуцима промишљања веома битних проблемских места, попут улоге исламских елемената у турској политици или афроамеричке социологије, сва вера читаоца полаже у наду да Роберт Јанг, частан човек и поуздан сведок, једноставно зна о чему говори? Оном Другом читаоцу неће толико сметати чињеница да у једној књизи, самосвесно намењеној широј публици, неки од навода нису поткрепљени доказима, већ факат да Јанг, уважени део читаве једне академске машинерије постколонијализма, сматра да нови-стари проучаваоци тог дискурса не треба да гаје критички, или макар пропитивачки однос према постколонијализму, већ да просто усвајају оно што писац каже. У питању је очигледно лицемерство: Роберт Јанг у *Постколонијализму* говори како је Моћ концентрисана на једном месту, али не одваја времена да нам објасни која је онда његова улога, белог Енглеза а уз то и оксфордског професора, главног уредника светске постколонијалне ревије *Interventions: International Journal of Postcolonial Studies*, у тој концентрацији Моћи. Говори Јанг и о томе како је постколонијализам „заједнички назив за бунтовничка знања која долазе од подређеног, одузетога”,¹⁵ и о томе како људи и не воле термин „постколонијални” јер он ремети поредак света, јер угрожава привилегије и моћ – притом дискретно покушавајући да прикаже и себе, гласноговорника тог истог постколонијализма, као подједнако маргиналног и подређеног човека који нама, у истој мери маргиналним и подређеним читаоцима, открива прећутне истине света, али питање је да ли је Роберт Јанг баш тако маргинална појава, нарочито у светским, или макар англоамеричким академским круговима. Јанг у свом тексту, чини се, само вештачки изазива центре Моћи; као да је *Постколонијализам* штампан у некој андерграунд штампарији а текст затим ручно делио публици, и као да су Едвард Саид и Гајатри Спивак своја предавања држали по рововима и пивницама, а не на реномираним

¹⁵ Исто, 30.

катедрама за светску књижевност у Сједињеним Америчким Државама. Самоиронијски, изразито самоиронијски ће звучати Јангова употреба цитата Ајџаза Ахмада о томе како се „највећи део материјала из кога се знање о тзв. трећем свету производи у метрополама ... сакупља унутар велеградских институција за истраживања и тумачења”,¹⁶ када је управо Роберт Јанг један од људи из Метрополе који, конкретно у *Постколонијализму* (али и шире!) на себе преузимају дужност да буду водичи „обичним људима”, показујући им невидљиве светове са друге стране фотографија.

Из ових се разлога Јангова књига, дакле књига једног од еминентнијих проучаваоца поља, и књига која саму себе представља као дајдестовани водич кроз то исто поље, може посматрати као користан лакмус-текст на којем можемо огледати неке од ширих проблема модерног третирања постколонијалног дискурса, односно онога у шта се он полако трансформише, ако већ није потпуно преображен. *Постколонијализам* Роберта Јанга, иако текст писан из несумњиво хуманистичке намере, књига је необично пуна нејасних података, намерних прећуткивања и нетачних тумачења, што су фрапантне замерке за дискурс који је свој живот на овом свету почео као изузетно критичко проматрање управо намерних прећуткивања и нетачних тумачења. Књига Роберта Јанга феномен постколонијализма не представља као поетику преиспитивања, већ као политику једног Великог наратива који Јанг, аутор/писац, не мора у детаље разјашњавати, чак иако се она тиче веома стварносних проблемских места. Дискурс, дакле, који је нападао систематичност европског faux-конструкта који је историјску стварност преводио и тумачио као нешто сасвим друго (инфериорност не-Запада према Западу, и тако даље) сам постаје апсолутни конструкт који поново има улогу да обичном човеку представи одређену истину о свету – а за ту Истину су задужени људи који су, упркос томе што готово искључиво говоре о слабима, људи на позицијама Моћи.

Размислимо на тренутак о томе: кључни теоријски темељи постколонијалне критике јесу питања моћи и идентитета. Расправа о дискурсу моћи или различитим виђењима хибридног или колонијалног идентитета налазе се у срцу готово сваког текста који је на себе преузео обавезу размишљања о проблематици постколонијалног стања. Централно место постколонијалне критике јесте управо преиспитавање позиција западних центара Моћи (који су и били творци колонијалне политике и културолошког

¹⁶ Исто, 25; Ахмадов цитат оригинално потиче из књиге: Aijaz Ahmad, *In Theory: Classes, Nations, Literatures*, London: Verso, 1992.

дискурса оријентализма), као и размишљање о Другом, о Поробљеном, о Слабом који, све док је Запад владао, није имао гласа у устима да говори за себе. Није ли онда чудно што најеминентнији критичари колонијалног стања, они који се баве интензивним преиспитивањем Моћи, нису покушали директно и експлицитно оправдати, или објаснити, сопствене позиције у тој хијерархији моћи – јер подсетимо се, исти људи који говоре о западноцентричној Моћи, која је толико надмоћна да је способна да економско-војну моћ претвара у моћ знања и културе, уважени су професори на чувеним универзитетима (Принстон, Колумбија, Чикаго, Оксфорд) на том истом Западу? У овом контексту, у сећање можемо призвати есеј Роберта Јанга под именом „Дезоријентишући оријентализам”, односно његов фрагмент назван „Улога интелектуалца”. Јанг се у овом тексту на тренутак дотиче, на примеру Едварда Саида, управо проблематике интелектуалца „чије су етичке и теоријске вредности све од реда толико дубоко укорене у историју културе коју критикује да поткопавају његову тврдњу о могућности појединца да бира путем једног некомплицованог процеса одвајања, да буде и унутар његове културе и изван ње”.¹⁷ Развијање ове проблематике, међутим, врло брзо се претвара у просту апологију (да не говоримо о томе да је у формулацији проблема сасвим избегнуто експлицитно спомињање појма културне Моћи интелектуалца, што је заправо круцијално питање!): прво преко Јанговог закључка да је англоамеричка култура, просто, сама по себи толико контрадикторна да је њеним „субјектима” у потпуности допуштено да истовремено буду и унутар ње и ван ње, а онда и преко Саидовог схватања културе, којој приписује „посебну способност да пружи отпор држави”. Јанг, из свог угла, веома елегантно затвара ово отворено питање, не обраћајући много пажњу на то да је неком Другом, неком ван Енглеске или Америке, појам енглеске/америчке културе апсолутно *неодвојив* од (моћи) енглеске/америчке државе (ма шта Саид о томе мислио), и да Јанг, Саид, и велика већина других критичара колонијалног дискурса ипак говоре са позиције енглеских/америчких учењака и ни са које друге (ма колико њихова култура била флексибилна по питању критиковања саме себе).

Управо из ових разлога, и овог злокобно тихог одбијања дубљег самокритичког огледања, за најважнију *критику* постколонијалног дискурса (односно његових аутора) сматрам ону која је дошла из пера поменутог Ајџаза Ахмада који је, у тексту

¹⁷ Роберт Јанг, „Дезоријентишући оријентализам”, са енглеског превео Владимир Петровић, *Реч*, бр. 33, мај 1997, 69.

„*Orientalism and After: Ambivalence and Metropolitan Location in the Work of Edward Said*”, упро прст у Едварда Саида и рекао: ево човека који пише о оријенталном субјекту и самог себе представља као оријенталног субјекта, али чији је културни апаратус „тако преовлађујуће европски”, који је читавог живота студирао и предавао европске упоредне књижевности, и који је ауторитет на америчким универзитетима;¹⁸ није ли то хипокризијски? Ахмад је потом додао, осврћући се на питање идентитета, да ће Саид термин „ми” употребљавати да би изразио припадност, редом: Палестинцима, интелектуалцима Трећег света, академским грађанима уопште, хуманистима, Арапима, Американцима арапског порекла, и америчким грађанима уопште. Питање (ауторског) идентитета неодвојиво је од питања (ауторске) Моћи, као што су питања идентитета и моћи уопште неодвојива у теорији постколонијализма; Ахмад овде показује да, иако је Едварду Саиду можда свеједно што се у једном тренутку назива Палестинцем а у другом Американцем, то ни у ком случају није свеједно, рецимо, самим Палестинцима. Питање идентитета неодвојиво је од питања Моћи јер је прећутна истина постколонијализма то да и даље постоји хијерархија идентитета, и да су неки од њих и даље „моћнији”, „вреднији” од других – што је јасно онима који се налазе на нижим лествама те хијерархије, будући да јасно виде ко је све изнад њих; они на врху, нажалост, не виде ништа, па стога мисле да хијерархије више и нема, мислећи да је свеједно да ли сте, пишући о власти и поробљавању, палестински интелектуалац на палестинском универзитету, или амерички интелектуалац на америчком универзитету.

Са великим уверењем сматрам да је управо то неодношење постколонијалних аутора према сопственом месту у хијерархији Моћи, или хијерархији идентитета, централно место сумње и изазивања постколонијалне теорије, пошто ће у текстовима таквих аутора увек постојати осетљиви или мање осетљиви, али и даље присутни, „трагови нечовјештва” који ће нас упућивати на чињеницу да је аутор тих редова, иако говори о преиспитавању Моћи, и сам инструмент Моћи. Такав дискурс – ако термин још није у потпуности излизан, сироти Фуко! – можемо интимно, макар у границама овог текста, назвати „балфоровским”. Био би то заједнички скуп оних начина изражавања у којима се говорник, директно или индиректно, обраћа Потлаченом са извесном дозом објективне (из његове перспективе) доброћудности, али сама чињеница да тај говорник наступа са позиције екстремне

¹⁸ Aijaz Ahmad, *In Theory: Classes, Nations, Literatures*, 171.

Моћи чини да је и његова перцепција света обликована у складу са тим, па ће се та доброћудност, заправо, ишчитавати као изузетно злоћудна изјава која, уместо замишљеног хуманизма, само потврђује моћ моћника и потлаченост потлачених. Назив „балфоровски” био би, наравно, омаж британском премијеру Артуру Џејмсу Балфору (Arthur James Balfour) који је, једном приликом, оправдавао енглеску колонијалну окупацију Египта чврстом вером да Египћани у суштини треба да буду задовољни тиме што се налазе под енглеском круном, која је ван сваке сумње најбоља власт коју су икада, у својој историји, имали.¹⁹

Неколико таквих *балфоризама* можемо пронаћи и у Јанговом *Посйколонизализму*, потврђујући тиме пишчеву позицију у хијерархији Моћи; осврћу се овом приликом на примере из претпоследњег поглавља званог „Глобализација из постколонијалне перспективе”, будући да је овај, завршни део текста, умногоме користан за закључивање оне тезе изречене у уводу Јангове књиге о постколонијализму као сили која захтева платарни еквилибријум у материјалном и културном смислу. Роберт Јанг ће тако, једном приликом, говорити о томе како је глобализација америчких брендова допринела томе да људи широм света повезују саму Америку са благостањем и слободом америчког сна. Као илустрацију овог запажања, Јанг наводи пример мексичког народа:

Није случајно да Мексиканци, који цезну за бољим животом северно од границе, пију више „кока-коле” него било који други народ на свету.²⁰

Роберт Јанг, нажалост, не наводи извор тог обимног друштвеног, духовног, психолошког и културолошког истраживања које би ван сваке сумње потврдило да Мексиканци у огромној мери конзумирају „кока-колу” јер су у стању константног маштања о животу у Америци, па им популарно безалкохолно пиће долази као утеха и *proху* њихових прекограничних чежњи. Лакше је просто свести – у доброј намери? – све Мексиканце на димензију подамеричког парције (поготово јер из серија знамо да много Мексиканаца илегално прелази америчку границу), иако је сасвим могуће да, рецимо, Мексиканци пију „кока-колу” у великим количинама јер би газирана, лако зашећерена пића генерално била лепо прихваћена у централноамеричким кухињама богатим јаким

¹⁹ Е. Саид, *Оријентализам*, прев. Дринка Гојковић, XX век, Београд 2000, 48.

²⁰ Роберт Џ. С. Јанг, *Посйколонизализам*, 141.

зачинима и укусима.²¹ Ако ли и одбацимо ову теорију, кратко истраживање релевантних интернет чланака би нам показало да је мексичка потрошња „кока-коле” више последица несрећне чињенице да је Мексико, према неколико скорашњих истраживања, једна од најгојазнијих нација на свету и да је мексичка влада недавно чак увела и порез на газирана пића како би се изборили са овим горућим здравственим проблемом.²² Иако можемо признати да су поменуто истраживање и поменута одлука мексичке владе дошли тек неколико година након објављивања *Постколонијализма*, можемо се и запитати зашто је Јанг, у тадашњем недостатку опипљивијих објашњења мексичке потрошње „кока-коле”, посегао за оним који не иде далеко од оријенталистичких представа о Источњацима као униженим сањарима који чезну за развијенијом, западном културом?

Пратећи исту линију прехрамбене метафорике, Роберт Јанг се дотакао и проблема светског сиромаштва, односно светске глади. Напоменуо је притом да су глади у модерном добу често изазване људским фактором а не природним непогодама, а као пример наводи бенгалску глад из 1943. године, која је узела животе три милиона Бенгалаца и која се десила у време када Бенгал имао највећу производњу пиринча у својој историји. „Савремена глад”, закључује Јанг, правдајући бенгалску глад колонијалном влашћу која храну није распоређивала онима којима је била најпотребнија, „углавном је производ човека”.²³ Нешто ниже у тексту, Јанг наводи пример данашње Индије у којој људи и даље умиру због тога што „немају права на храну” (закључак који Јанг не објашњава и не повезује са, рецимо, индијским системом касте) и, много важније, због неефикасности индијске власти, упркос томе што хране има сасвим довољно:

²¹ Роберт Јанг, иначе, самом себи ускаче у уста када већ у наредној реченици претпоставља да би пиће попут „кока-коле” било веома популарно у муслиманским земљама захваљујући, између осталог, њиховој зачињеној кухињи и топлој клими.

²² Неки од извора: <http://qz.com/142544/the-worlds-fattest-major-country-consumes-an-astounding-amount-of-coca-cola-products/>; <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/16/mexico-soda-tax-sugar-obesity-health>; <http://english.periodismohumano.com/2013/03/05/the-coca-colization-of-mexico-the-spark-of-obesity/>; као посебно занимљив издвајам последњи линк, у коме се излаже својеврсна антитеза Јанговом објашњењу мексичке конзумације „кока-коле”. Аутор, наиме, тврди да је до епидемије гојазности у Мексику дошло између осталог због *приближавања* Америке Мексику, односно, све већем присуству америчких фабрика процесуиране хране и пића у мексичкој држави. Приступљено 19. 03. 2014.

²³ Роберт Ц. С. Јанг, *Постколонијализам*, 146.

У Индији више људи пати од хроничне потхрањености него у целој субсахарској Африци, и више од половине деце у Индији је неухрањено. Ово се догађа у време када Индија производи довољно хране за своје потребе, а залихе пиринча и пшенице чине четвртину свих светских залиха хране. Међутим, управо због корупције и бирократске неефикасности, индијски систем јавне дистрибуције, који контролише ове огромне залихе, немоћан је да помогне онима који умиру од глади, на пример у Раџастану и Ориси. ... Док народ умире од глади, индијски извоз пиринча чини трећину од укупног извоза пиринча на свету.²⁴

Јангово тумачење стања у Индији захтеваће нешто детаљнију анализу. За почетак, осврнућемо се на пишчеву опаску из потпоглавља „Дељење ресурса у неравноправном свету”, која гласи: „Израчунато је да ако би све земље на свету *корисиле ресурсе* [подвукао М. Ј.] на исти начин као Сједињене Државе, биле би потребне бар још две планете.”²⁵ У питању је цитат Џона Ридера (John Reader), односно закључак еколошко-економског истраживања Матиса Вакернагела (Mathis Wackernagel) и Вилијема Риса (William Rees) објављеног у књизи *Our Ecological Footprint: Reducing Human Impact on the Earth*, који наводи и Зигмунт Бауман у свом *Флуидном живоју*.²⁶ Бауман, додуше, користи дослован цитат, који тачно гласи: „... Кад би свако на земљи *живео иако угодно* [подвукао М. Ј.] као просечан становник Северне Америке, била би нам потребна не једна, већ три планете, да би задовољила све.” Роберт Јанг, као што се види, исти цитат трансформише у облик који говори о тек неодређеном „коришћењу ресурса” једне државе, док Ридер/Бауман прилично конкретно говоре о *сјандарду грађана*, дакле квалитету живота појединца, у контексту англоамеричке Северне Америке. Роберту Јангу, коме је срце вероватно на месту чим је одлучио да нам говори о универзалној неправди светског сиромаштва и људског утицаја на исто, можемо ипак поставити питање: како то да САД имају луксуз да „користе” своје ресурсе, док је Индија принуђена да их троши и расипа? Иако се у једном делу *Посјколонизацијализма* Јанг осврће на систем индијских касти,²⁷ у овом пасажу не успева да јасно повеже индијско сиромаштво са тим древним друштвеним устројством по ком скоро петина Индијаца припада касти

²⁴ Исто, 147.

²⁵ Исто.

²⁶ Зигмунт Бауман, *Флуидни живој*, са енглеског превели Саниша Божовић и Наташа Мрдак, Mediterran Publishing, Нови Сад 2009, 37.

²⁷ Роберт Џ. С. Јанг, *Посјколонизацијализам*, 129.

Далита, недодирљивих слугу који су самим својим рођењем условљени животом у најгорим условима; исто тако, упркос томе што Јанг у неколико наврата информативно помиње транснационалне компаније као модерне носиоце некадашњег колонијализма, у овом пасажу их не доводи критички у везу са чињеницом да је, из читаоцу сасвим необјашњивог разлога, Индија *принуђена* да извози храну у масовним количинама, чак и док јој народ гладује. Оно што Јанг, међутим, изузетно јасно истиче, јесте једносмерна дефиниција индијске власти као поткупљиве и неефикасне, што је и узрок патње индијског народа – што су речи које, иако можда упућене из добронамерности, одјекују на исти начин као и речи лорда Балфора о инхерентној неспособности оријенталних нација да управљају саме собом; а сам Јанг се тада читаоцу открива као писац који је можда заиста добронамеран, али који је у тој мери несвестан своје позиције Моћи (или који је прећутује) да се у тексту несвесно, али сасвим очигледно, поставља као Моћник који, *once again*, о народима тзв. Трећег света говори као о неспособним колонијалцима.

Ово поглавље нам није значајно само због Јангових нехотичних или смислених *балфоризама*,²⁸ већ и због тога што се у њему, путем оног цитата о „три Земље”, у потпуности расконструише Јангова представа постколонијализма као идеалистичког покрета који ће донети материјално-културну једнакост и јединство у свету. Поменути Зигмунт Бауман направио је, у *Флуидном животињу*, детаљан екскурс о спрези између експлоатације ресурса и стандарда становништва – детаљнији, свакако, од Јангове лаконске изјаве да се свет просто „дели на богат и сиромашан”²⁹:

Пошто владе богатог Запада троше 350 милијарди долара годишње за субвенционисање пољопривреде, европске краве пролазе

²⁸ На питање да ли је Роберт Јанг на неколико (поменутих) места у *Постколонијализму* заиста неинформисан, или свесно прећуткује и обликује њему добро знане чињенице, дефинитивно можемо одговорити, по мом мишљењу, у тренутку када се исти запита „зашто су Сједињене Државе финансирале Бин Ладенову Ал Каиду која је разорила Њујорк, успешно стварајући сабласт с којом су сада у рату”, чак сматрајући ту загонетку „тешким питањем са којим радикална постколонијална критика треба да се суочи” (Роберт Ц. С. Јанг, *Постколонијализам*, 148). Уз сво поштовање према оправданим претпоставкама да је Јанг у неким тумачењима или препричавањима могао невинно погрешити, апсолутно је непојмљиво да интелектуалац са таквим знањем политикологије и савремене светске историје може и да имплицира да не зна за планско финансирање авганистанских муслиманских екстремиста од стране америчке владе осамдесетих и деведесетих година прошлог века, у сврху вођења једностраног *proxy war*-а против Совјетског Савеза и руског присуства у Авганистану.

²⁹ Роберт Ц. С. Јанг, *Постколонијализам*, 147.

боље од половине светског становништва. Лондон покрива 1.500 квадратних километара земљишта, али, као што је Међународни институт за природну околину и развој израчунао, за снабдевање његових становника потрошачком робом и за одлагање отпада потребна му је територија која отприлике одговара половини укупног британског употребљивог земљишта. Просечан урбани становник Северне Америке за своју исхрану користи 4,7 хектара земље, док просечан становник града у Индији мора да се задовољи са само 0,4 хектара. ... Лондону је потребна територија 120 пута већа од сопствене, док на пример Ванкувер, који је по квалитету живота на врху, не би могао без *Lebensrauma*, који је 180 пута већи од самог града.³⁰

Импликације овог цитата су, по Јанга, страшне; чак и ако игноришемо крволочан призив изрази *Lebensraum*. Постоји изузетно смислен разлог зашто у скорије време неће доћи до материјалног и културног благостања за све људе на планети, као што је аутор написао на почетку *Посљедњих колонијализма*. Да би се то десило, потребне су или две додатне планете Земље, што је научна фантастика, или да се Запад одрекне свог дела „еколошког” колача којим омогућава висок стандард живота својим грађанима, како би сви народи и сви градови у подједнакој мери користили *своје* ресурсе, што је, шаљиво опажамо, још већа фантастика. Америка (узимамо је само за пример) своје ресурсе може да користи, док је Индија принуђена да их, нажалост, троши – *иу* се крије проблематика постколонијализма, на ту чињеницу треба усмерити пажњу и критички је промишљати, ту се крије дејство деловања постколонијалног дискурса као политичког активизма (ако зажелимо да га у то претварамо), а не у простом опажању да су неке земље богатије од других!

Постколонијализам је, узимајући Јангову књигу као пример, у опасности да постане униформисани наратив испричан од стране свезнајућих приповедача, наратив у који се не сумња, и који ће се увек препричавати на исте начине, све док се на крају, у екстремном случају, не буде у потпуности постао одвојен од стварности коју покушава да објасни и представи. Главни узрок томе налазим управо у недостатку критичког односа постколонијалних истраживача према сопственој позицији у хијерархији моћи

³⁰ Зигмунт Бауман, *Флуидни животи*, 37. Као извор својих података о упоредној употреби светских ресурса, Бауман наводи следећи текст: N. Chambers, C. Simmons и M. Wackernagel, *Sharing Nature's Interest: Ecological Footprint as an Indicator of Sustainability*, Earthscan, 2000, 134.

против које се наводно боре, истих оних истраживача који на себе самосвојно преузимају улогу портпарола милиона обесправљених које заступају из – симболички речено – својих лондонских или њујоршких универзитетских кабинета.

У сећање ми, овом приликом, долази лик Саломона Атијаса, који на крају Андрићевог романа *Травничка хроника*, при коначном опроштају са француским конзулом Жаном Давилом који у том тренутку завршава своје седмогодишње посланство у Травнику – ћути. Саломон, додуше, не жели да ћути. Иво Андрић исписује читав неизречени монолог патријарха јеврејске породице која је, у Травнику, „између Турака и раје, бедне раје и грозних Турака”,³¹ заиста Трећи свет унутар Трећег света – у свом тиховању, Саломон Атијас моли француског конзула Давила да буде „његов сведок на Западу”,³² да пренесе поруку о тешком животу некадашњих Андалужана, а садашњих изгнаника својој „племенитој и моћној земљи”.³³ „И то није сујета или празна жеља, већ стварна потреба”,³⁴ завршава Андрић Атијасове мисли. Саломон Атијас не може да говори и да поруку пренесе племенитој и моћној земљи на Западу, једином реципијенту коме има и смисла слати поруку, јер глас се чује само ако је у питању Моћан глас и прима само ако га послушкује Моћно ухо; а Саломон не уме да говори, и та чињеница га гуши, натерује сузе на очи и дрхтавицу у цело тело. Он има само искреност. Уместо тога, у Француску ће глас о Босни носити учени Жан Давил, француски великодостојник који је Исток презирао и који је, пре него што је и дошао у Травник, писао *Александриду*, „епос од двадесет и четири певања” и фантазмагорију о Александру Великом, покориоцу Азије. Пре њега, у Француску се вратио његов млади секретар Дефосе, толерантно и отворено дете Револуције, заједно са својим текстом: неименованом „књигом о Босни” (о којој чак и причљиви Андрић ћути) која је „сва од ’стварне стварности””,³⁵ књигом која о Босни говори јасно, разумно и фактуално, иако је млади аутор у њој провео свега две године службе. Оправдана је сумња читаоца да је та „књига о Босни” написана у библиотекама париских универзитета и пре него што је оријенталиста Дефосе – частан човек, поуздан сведок! – уопште крочио у Травник; као што је основана сумња да је *Посијколонизација* Роберта Јанга написан, и пре

³¹ Иво Андрић, *Травничка хроника*, „Младост”, Загреб 1963, 481.

³² Исто, 480.

³³ Исто.

³⁴ Исто, 482.

³⁵ Исто, 148.

него што је Јанг отишао на неку од својих бројних екскурзија по Блиском истоку, у једној оксфордској учионици. Да ли би никада написано писмо Саломона Атијаса, или пак неки текст Милоша Јоцића, доспели до Оксфорда, или до *Интернационалног журнала посколонизацијалних студија*, а да у међувремену не падну у руке неког медијатора? Онај други има *интелектуализма* макар упола колико други искрености, али питање је да ли имају моћи, а из тога, да ли имају гласове.